

De rechtspraak kan nog een stuk onafhankelijker

zaterdag 14 juni 2014

In alle heisa over de benoeming van ANWB-man Guido van Woerkom als Nationale Ombudsman, schoot mij opeens een vreselijke vraag te binnen. Zou het ook mogelijk zijn om een ongekwalificeerde rechtbankpresident te benoemen?

Begrijp me goed, van Van Woerkom als Nationale Ombudsman ben ik geschrokken. Maar dan vooral vanwege de kennelijke behoefte om deze keer een betrekkelijke doorsnee bestuurder/lobbyist te benoemen. Er was weliswaar een zwaar profiel vastgesteld, met de eis dat de kandidaat over „uitstekende kwalificaties en erkende reputatie op juridisch en bestuurskundig gebied” beschikt. Maar als puntje bij paaltje komt, dan lees je daar overheen en doe je als Kamer gewoon wat anders.

Stel dat de functie van president van de rechtbank Amsterdam of Rotterdam vacant komt, kan het kabinet daar dan ook de directeur van de Fietsersbond of de Consumentenbond benoemen? Nu worden die clubs geleid door respectievelijk een ex-jeugdwerker en een econoom. Dus dat ligt alleen al daarom niet voor de hand. Anderzijds, veel verschil maakt het niet. Van Woerkom sloot in 1980, na zijn studie, de juridische boeken. Dat is verder niet erg – dat doen velen. De rechtenstudie fungeert al lang als hoger middenstandsdiploma. Meer een fase dan een functie. Maar laten we nou niet net doen of werken in de retail, de communicatiebranche en dienstverlening hetzelfde is als ‘veelzijdige beroepservaring op hoog niveau in de juridische sfeer’. Dat werd wel geëist en is dus ingeslikt, omdat het zo beter uitkwam.

Zo kwetsbaar is de rechtsstaat dus. Nu staat er gelukkig in de wet dat de president van een gerecht een rechter is. Dat beperkt de keus automatisch. De benoeming, door de minister, is voor zes jaar. En er is (enige) inspraak van het gerecht. Dat ziet er redelijk veilig uit.

Maar ideaal is het niet en onafhankelijk ook niet echt, zo begreep ik vorige week van de Nijmeegse hoogleraar staatsrecht Paul Bovend'Eert. Hij stoort zich al een poosje aan de bevoogding van de rechtspraak door het kabinet. Een direct gevolg van een onheldere bestuursstructuur die in 2002 wettelijk is ingevoerd. Sindsdien praat iedere minister van Justitie over de rechtspraak als de minister van Defensie over de marine. Dure jongens die geweldig belangrijk werk doen en die we zo goed mogelijk in de vaart moeten houden. Ook Opstelten is erg goed in het prijzen van de rechtspraak in de Kamer. Daarmee maakt hij zich er tevens verantwoordelijk voor en claimt zo dus ook bevoegdheden, merkte Bovend'Eert op.

Maar zo hoort het dus *helemaal* niet. Rechtspraak is immers een eigen staatsmacht, die zichzelf bestuurt. „De minister van Binnenlandse Zaken is ook niet verantwoordelijk voor het goed functioneren van de Staten-Generaal”, aldus Bovend'Eert. Wetgeving, bestuur en rechtspraak zijn gelijkwaardige, afzonderlijke en zelfstandige overheidsorganisaties. Dus de Kamer regelt zichzelf. We horen minister Plasterk nooit in de Kamer stroop smeren over hoe goed zijn parlementariërs het wel niet doen met z'n allen. Het kabinet maakt er geld voor vrij en dat is het dan. De scheiding der machten is wel de kern van de rechtsstaat. En de rechtspraak is ook zo'n zelfstandige autonome macht. Alleen raakt dat feit al een poosje in de verdrukking. Het is idioot dat het kabinet mee bepaalt wie er president van een rechtbank in dit land zou mogen worden. Dat kunnen de rechters heel goed zelf bepalen, onderling.

Maar bij ons worden de Raad voor de rechtspraak en daarmee de gerechten door het kabinet gecontroleerd: bedrijfsvoering, planning en control, benoemingen, toezicht op uitvoering. Gerechtsbestuurders moeten zich verantwoorden aan de Raad en daarmee aan de minister. Doodgewone hiërarchie dus. Op tijd salueren moeten ze, die presidenten, net als de marinetop.

Dat is voor louter de bedrijfsvoering van de gerechten nog wel te billijken. Maar het probleem zit in de grens met de rechtspraak, het werk zelf. En daar is al een tijdlang een duidelijke schroeilucht te merken. Sinds het beroemde Manifest van Leeuwarden van eind 2012 morren rechters over de 'verambtelijking' van hun werk. Zijn we nog rechter of maken 'ze' van ons 'beslisambtenaren', die op hun doorlooptijden en productieafspraken kunnen worden afgerekend? Of doen de rechters dat misschien zelf, geheel in eigen beheer? En zo ja, hoe kon het toch zo ver komen? Wie bepaalt er eigenlijk dat voor een geschil over een parkeerheffing 20 minuten zittingstijd staat, maar voor een uithuisplaatsing van een kind 10 minuten? Waarom mag een officier van Justitie een onhaalbare zaak op de zitting niet meer intrekken (feit te oud, niet ernstig genoeg, onbewezen, dossier met gaten etc.) omdat de rechtbank dan zijn omzet niet haalt en dus financiering mist? Op menige rechtersbijeenkomst worden treurverhalen uitgewisseld over de perverse effecten van de moderne centrale bedrijfsvoering. Dat je aan het eind van het jaar nooit te veel uitspraken moet doen, want dan stijgt de productie en kun je het jaar erna dus een budgetkorting tegemoet zien. De bedrijfsvoering begint onmiskenbaar de inhoud van de rechtspraak te beïnvloeden. Zo draait de minister dus toch aan de knoppen.

Bij veel rechters groeit het gevoel dat ze tot een ambtelijke buitendienst van Justitie zijn verworpen. Onder centrale leiding van een 'Haagse' Raad voor de rechtspraak met lokaal aangewezen, ondergeschikte managers die niet 'eigen' zijn. Hoe heroveren ze de regie, hoe hernemen ze de macht over de organisatie van hun werk – dat zijn de grote vragen in de komende tijd. De wetgever had de rechtspraak destijds veel meer autonomie moeten toestaan.